

ворення. Тобто, цей перехідний період був непростим і Віктор Петрович хотів, щоб ті знання, які він відкривав, працюючи над документами, були відомі і було зрозуміло, як це все важко відбувалося. Він відвідав майже всі російські великі архіви в Тамбові, Рязані, Вологді, Єкатеринбурзі. Він один з небагатьох, хто міг, не піднімаючи голови, працювати не одну добу й отримувати величезне задоволення [2, 5]. На видання збірника видавалися невеликі гранти і вони розподілялися дуже строго, що надавало роботі в ті тяжкі роки, коли були затримки зарплати, ще більшої зацікавленості, а тому люди ще більше вкладали в роботу. Це теж було великою заслугою В. Данилова. Для плідної роботи треба було створити колектив, все організувати, швидко змусити працювати, домовитися про формування єдиної концепції, а це складна робота.

Тобто, це був Історик з великої літери, яких досить мало [5, 3]. Загалом, за розвитком його можна віднести до істориків-шестидесятників. Особистий архів ученого складається з величезної кількості копій газетних, рукописних, машинописних документів. В кінці радянського періоду він займався також вивченням фольклору. В. Данилов вчив бачити те, що будь-яка подія багатогранна. Він завжди із задоволенням віддавав свої знання, говорив з молоддю, був у дружніх відносинах з Тарновським, Анфімовим. Він був не з тих, хто зраджував своїм принципам, задля потурання чужим поглядам. Був затребуваний за кордоном, відвідував відомі університети. Він був з тих, хто не переставав вірити в прекрасне, любив поезію та музику, зокрема Моцарта, Рахманінова. Це був джентльмен, який ніколи не буде сидіти в присутності жінки й який завжди буде поводити себе гідно.

Таким чином, все вище зазначене характеризує В. Данилова як особу високих моральних принципів, справжнього професіонала, відданого справі, розумного організатора і керівника визначних проєктів. Проте, певні сторінки життя вченого потребують глибшого і ґрунтовнішого дослідження.

1. Данилов В.П. *Выступление на совещании историков КПСС и историков СССР 28 апреля 1987 г. // Вопросы истории КПСС. – 1987. – № 7.*
2. *Научный архив института российской истории РАН (НАИРИ). – Ф. 1841. – Оп. 1. – Д. 52.*
3. *НАИРИ. – Ф. 1841. – Оп. 1. – Д. 69.*
4. *НАИРИ. – Ф. 1841. – Оп. 1. – Д. 1.*
5. *Спогади про В. Данилова: інтерв'ю О. Тюріної (д-р іст. наук, проф., директор Російського державного архіву економіки (м. Москва, РФ)) від 30.06.2014 [записала В. Калитвянська]. – Особистий архів автора.*
6. Данилов В.П. *Так куда же пришла Россия?.. // «Куда пришла Россия?»: Итоги социальной трансформации: Международный симпозиум. – М., 2003.*

Kalytyvanska V.L. Viktor Danilov: Life Way of historical and agrarian scientist. In the article was made the attempt to explore the historian, socio-political and scientific leader V. Danilov way of life. The basic stages of becoming the scientist, his views on important historical processes were analysed.
Key words: V. Danilov, research, publications, Institute of USSR History.

О. О. Лаврут

МОВНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ УРСР У 1960 – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 80-х рр.

Упродовж 1960 – першої половини 80-х років СРСР переживав стагнаційні процеси у різних галузях. Вони знайшли відображення і в освітній сфері. Остання продовжувала відігравати значну роль у формуванні та розвитку свідомості підрастаючого поко-

ління. Не дивно, що саме ця сфера піддавалась потужній русифікації, що й доводить ця стаття.

Ключові слова: освіта, навчальний заклад, школа, учні, російська мова, українська мова, русифікація.

Освітні заклади на лише надають певний рівень розвитку та виховання, але й слугують чинником соціалізації дітей. Мова при цьому відіграє певні функції, які в подальшому житті реалізуються за тим вектором, який був притаманний попередньому періоду перебування особистості в навчальному закладі. Прикладом такого впливу стали 1960 – перша половина 80-х рр. Цієї проблеми торкалась значна кількість дослідників – істориків, філологів, педагогів тощо. Перші – вивчали особливості розвитку зазначеного періоду [1] та його вплив [2] на мовно-освітню сферу [3], зазначаючи як позитивні [4], так і негативні сторони [5]. Інші – розглядали проблему з погляду її еволюції [6], звернувши увагу на процеси денаціоналізації та русифікації [7], що призводили до асиміляції, а потім і втрати самобутності, власне української [8]. Педагоги характеризували різноманітні питання тогочасного освітнього розвитку, зокрема науково-методологічні та теоретичні аспекти [9], діяльності різних освітніх структур [10] тощо.

Проте, деякі важливі питання залишилися осторонь дослідників, що і спонукає до детальнішого та глибшого вивчення зазначеної проблеми. Метою цієї статті є аналіз впливу мовної політики на розвиток освітніх закладів УРСР вказаного періоду. Основні її завдання полягають у дослідженні здобутків історіографічної та джерелознавчої спадщини проблеми, основних кроків мовної політики щодо освітнього розвитку в УРСР, впливу русифікаторсько-асиміляційної політики на освіту та її наслідки, а також у доведенні, на прикладі функціонування регіональних закладів освіти, особливостей проходження цих процесів. Джерелами дослідження стали матеріали бібліотечних [11] і архівних фондів, що дозволили розкрити це питання [12].

З 1954 р. знання української мови, на протигагу російській, перестало бути прерогативою в освіті [13]. Це виявилось, насамперед, у сумнозвісному праві добровільності вибору мов, що закріплювалося в законодавчих актах СРСР від 24 грудня 1958 р. та УРСР від 17 квітня 1959 р. В одній зі статей Закону «Про зміцнення зв'язку школи із життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» зазначалось, що навчання в школах України здійснюється рідною мовою учнів. Батьки ж самостійно мали вирішувати до школи з якою мовою навчання віддавати дітей. Продовженням цього стала й доповідна записка Міністерства освіти республіки до ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 23 січня 1960 р. «Про заходи по поліпшенню викладання російської мови у школах Української РСР». Не дивно, що українська як мова навчання вже на рубежі 1950–60-х рр. ставала прерогативою сільських шкіл, а відсоток учнів, які навчалися рідною мовою у містах знизився. Так, у Вінниці їх було 49%, Хмельницькому – 42,2, Житомирі – 36,5, Запоріжжі – 23,8, Луганську – 5,2, Кадіївці – 3,8, відповідно.

Якщо наприкінці 1950 – середині 60-х рр. положення законодавчих актів хоча б у загальних рисах декларували рівноправність у вивченні рідної та російської мов, то, прийняті у першій половині 1980-х рр., нормативні акти вищого політичного і державного керівництва СРСР вже повністю віддавали пріоритет російській мові. Підготовка майбутніх кадрів відбувалась у такому ж напрямі. В 1985 р. кількість студентів, прийнятих на факультети російської мови та літератури, зросла шестеро – з 635 (1983 р.) до 3500 (1985 р.) [14]

На початку 1960-х рр. у системі Академії наук СРСР було створено Наукову раду з проблеми «Закономірності розвитку національних мов у зв'язку з розвитком соціалістичних націй». Головним завданням вона вважала координацію соціолінгвістичних досліджень у СРСР. Проте, це стосувалося лише російської мови, яка з потужною силою асимілювала інші. Вербальним підтвердженням цього стала доповідь М. Хрущова на XXII з'їзді КПРС, де він відзначив надзвичайне прагнення неросійських народів до оволодіння російською – майже рідною мовою народів СРСР, а «процес добровільного вивчення російської мови... має позитивне значення для розвитку міжнаціонального співробітництва» [15, 25].

Як зазначає Ж. Шевчук, відображенням діяльності вказаної ради стала її програма, опублікована у журналі «Вопросы языкознания» 1962 р. В Українській РСР зазначена проблема координувалась так, що простежувалась втрата позицій мови корінних народів, натомість ширше вживалась російська. Про це йшлося й у памфлеті І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Автор відмітив, що 1963 р. у СРСР друк російською мовою становив 75% назв і 81,4% тиражу, а мовами всіх неросійських народів – лише 25 і 18,6%. Відповідною реакцією на ситуацію став крок учасників Всеукраїнської наукової конференції з питань української мови, яка проходила 10–15 лютого 1963 р. у Києві. Вони запропонували проголосити українську мову державною мовою в державних та громадських установах, але влада залишилась осторонь цього. Десять років потому В. Щербицький зазначав про російську мову як другу рідну, котра «стала засобом спілкування усіх націй і народностей СРСР», чим він намагався уникати поняття «український народ», надаючи перевагу – «народ України», що не було взірцем для самої номенклатури та суспільного загалу [15, 25].

У червні 1978 р. ЦК КПРС прийняв постанову «Про подальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках», яка стала плацдармом у наступі на національну школу. Його продовженням стала Всесоюзна науково-практична конференція з проблеми: «Російська мова – мова дружби і співробітництва народів СРСР» (Ташкент, 22–24 травня 1979 р.). Рекомендації конференції були обов'язковими для виконання в системі народної освіти і культури. Згідно з ними, запроваджувалося, розпочинаючи з дошкільних закладів, вивчення російської мови. Викладачам, які переходили на російську, підвищували заробітну плату, заохочували, нагороджували. За два десятиріччя після хрущовської реформи, кількість україномовних шкіл в УРСР зменшилась, а в Кримській обл. і в Донецьку не залишилося жодної.

Впродовж зазначеного періоду простежувалась тенденція і до скорочення україномовних видань. Кількість книжок, що видавалися наприкінці 1970-х рр. українською мовою, впала до рівня середини 1920-х рр., а співвідношення російськомовних та україномовних, виданих в УРСР, складало 3:157. Без урахування інтересів корінної нації, здійснювалось комплектування різного рівня бібліотек. Особливо це стосувалося шкільних, обласних, міських і районних дитячих. Наслідком цього стало позбавлення можливості дітей та молоді знайомству з кращими зразками української літератури. Більшість газет і книг, що їх читали в Україні, надходила з Росії. Серед книг, що друкувалися в УРСР, більшість була російськомовною. Перевага національної мови була безсумнівною в періодиці (лише за кількістю назв), але за кількістю примірників щоденні російськомовні газети мали куди більшу пере-

вагу. Розширювався випуск якісної навчальної літератури російською мовою, тривала перепідготовка викладачів для всіх форм і типів навчальних закладів, котрі у майбутньому мали проводити заняття російською мовою [14]. Постанова ЦК КПРС і РМ СРСР «Про додаткові заходи щодо удосконалення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах і навчальних закладах союзних республік», прийнята таємно у червні 1983 р., заохочувала педагогів шкіл, котрі викладали російську мову та літературу. Для них було підвищено заробітну плату на 15% – «за особливо складні умови роботи» [16].

Зазначені вище процеси негативно відбилися на функціонуванні україномовних закладів освіти, становищі мови, суспільних поглядах у республіці, позиціях батьківства, учнівства, студентства, праці педагогічного та науково-педагогічного складу закладів. Враховуючи ці трансформації, можна простежити динаміку функціонування освітніх закладів УРСР, зокрема шкіл. З 1964 р. встановлювався 2-річний термін навчання в середній школі на базі 8 класу, замість 3-річного. Школа ставала 10-річною. Постановою ЦК КПРС та РМ СРСР від 10 серпня 1964 р., згідно якої Міністерство освіти СРСР та Міністерства освіти союзних республік зобов'язувалися «забезпечити планомірний і організований перехід шкіл на нові терміни навчання» [1, 218], розпочалась реформа змісту освіти [17, 60–63]. Враховуючи складність нового етапу вдосконалення змісту шкільної освіти та відсутність єдиної структури (Міністерство освіти СРСР утворилося лише 1966 р.), що могла б координувати вирішення програмно-методичних питань в масштабах усієї країни, за умов уніфікації та стандартизації шкільної освіти, було вирішено створити Державну комісію з розробки змісту загальної середньої освіти. Вона була сформована постановою президії двох академій – АПН РСФСР та Академії наук СРСР від 14 грудня 1964 р., мала розгалужену структуру і складалася із центральної та предметних комісій. До складу центральної, яка набула значення загальносоюзного науково-теоретичного центру з визначення загальних теоретичних засад відбору та побудови нового змісту шкільної освіти, увійшли понад 500 осіб, серед яких були відомі вчені, які представляли різні галузі знань (О. Ішлінський, М. Келдиш, І. Кікоїн, О. Колмогоров, А. Мінц, М. Нечкіна, О. Опарін та ін.), письменники, діячі мистецтв, педагоги, методисти, представники органів управління народною освітою. Очолив комісію віце-президент АПН РРФСР О. Маркушевич. Найбільш актуальними проблемами для комісії стали: розробка науково-теоретичних положень відбору навчального матеріалу, обов'язкового для вивчення в загальноосвітній школі; посилення розвивального характеру навчання і досягнення єдності матеріальної та формальної сторін освіти [18, 34–35].

У 1966 р. була скасована обов'язкова професійна підготовка в загальноосвітніх школах, яка не виправдовувала себе (лише незначний відсоток випускників потрапляли на виробництво за отриманим фахом). У цьому ж році відбувся поділ класів з кількістю учнів понад 25 на групи для вивчення російської мови у сільських школах. У листопаді 1966 р. видано постанову, за якою у школах вводилися факультативні курси з окремих навчальних предметів, починаючи з 7 класу, що вибиралися за бажанням учнів, визначався порядок організації диференційованого навчання – створення певної кількості шкіл і класів з поглибленим вивченням в 9–10 класах окремих навчальних предметів, встановлювалося викладання систематич-

них курсів з 4 класу. Постанова від 20 червня 1972 р. «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи», а також введені в дію з 1 січня 1974 року «Основи законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту» ставили перед школою завдання дати молоді глибокі і міцні знання з основ наук і проголошували перехід країни до обов'язкової загальної середньої освіти. Поступово сфера використання української мови звужувалась, що стало наслідком політики русифікації. Протягом цього періоду відбулося збільшення кількості годин, котрі відводились на вивчення російської мови, запровадження поділу класів на групи сільських і міських шкіл для вивчення російської мови; запровадження перевірки, систематичного розгляду питань про вивчення російської мови і літератури на колегіях міністерства, конференціях; створення у Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР сектору вивчення методики російської мови і літератури. У 1983 р. – затвердження поділу 1–8 класів загальноосвітніх шкіл на групи для вивчення російської мови, 8–10 класів – для вивчення російської літератури в українській школі та школах національних меншин, розширення мережі шкіл з поглибленим вивченням російської мови, збільшення фінансування на обладнання кабінетів російської мови і літератури, заробітної платні вчителів російської мови і літератури тощо [19, 42–47].

Яскравим прикладом цих трансформацій став досвід Донеччини. Отже, проведемо паралелі із вище зазначеними положеннями мовного аспекту розвитку освіти на прикладі цього регіону. Так, протягом 1966 р. Донецький відділ народної освіти надсилав висновки та пропозиції про поділ класів на дві групи, в процесі вивчення української мови у сільських школах з російською мовою навчання Міністерству освіти УРСР. Згідно з ними, в області функціонували 75 таких початкових шкіл, 42 – восьмирічні та 43 – середні, відповідно. Спираючись на ці дані, можна стверджувати, що навчатись українською мовою була можливість у дітей більше початкової школи, тоді як в основній та старшій ланках уваги цьому приділяли менше [20, 63].

Навчання у загальноосвітніх школах міст Донецької обл. відбувалося, головним чином, російською. Кількість шкіл з українською мовою навчання та кількість учнів у них поступалися, за відповідними показниками, російськомовним. На початку 1970-х рр. школи з українською мовою навчання були відсутні у Добропіллі, Сніжному, Торезі та Шахтарську. У Дзержинську та Селидовому українською мовою навчалось лише 6,4 та 3,5% учнів, відповідно. Кількість шкіл зі змішаною мовою навчання (україно-російською і російсько-українською) була незначною [21, 170–173]. Впродовж 1972/73 навч. р. розподіл класів та учнів за мовами навчання був наступним.

Табл. 1
Розподіл класів та учнів (1–10 класів)
за мовами навчання [22, 15]

Мова навчання	Тип поселення (місцевість)	Кількість			
		шкіл	класів	комплектів	учнів
Українська	Місто	100	1.062	1.033	28.563
	Село	293	2.602	2.323	50.802
	Разом	393	3.664	33.56	79.365
Російська	Місто	814	18.603	18.578	647.007
	Село	201	1.446	1.337	30.705
	Разом	1015	20.049	19.915	677.712

Отже, діти переважно навчалися у російськомовних закладах освіти, причому в україномовних – учні сільської місцевості (що було характерно і для попередніх періодів). Так, україномовних шкіл нараховувалось 393, із них – 100 у містах і 293 у селах (тобто, вдвічі більше, тоді як кількість учнів – у 1,5 рази – 30 і 50 тис. осіб). Такі ж тенденції притаманні і в процесі комплектування класів. Російськомовних шкіл в області функціонувало 1015, з яких 814 – у містах і 201 – селах. Кількість учнів досягала майже 680 тис., більшість з яких отримувала освіту в міських школах і в 20 разів менше попередніх – сільських. Вони відвідували майже 20 тис. класів і комплектів, відповідно. Згідно документів, учні не мали можливості навчатись у молдавсько- та угорськомовних закладах. У наступних роках становище не змінилося, а ситуація була характерна для всього регіону [23, 15].

Контроль і пресинг здійснювалися не лише через державні освітні заклади, але й місцеві органи влади. Так, завідуючому облівідділу народної освіти А. Сайко надійшов лист від громадськості радгоспу імені Горького Донецького спеціалізованого тресту овочемолочних радгоспів с. Дачне Мар'їнського р-ну, за підписами директора радгоспу – П. Ісаєва, секретаря парткому – А. Нікітенко, голови робіткому – І. Тодорова. Тут зазначалось, що на його території відкрита середня загальноосвітня школа, де дозволили вести навчання російською мовою у 1 і 9 класах. Набір учнів у старші класи дітей, які закінчили восьмирічну Дачненську школу із російськомовним навчанням, не відбувся. У листі зазначалось, що населення села було «вихідцями із російськомовних регіонів». З метою навчання дітей в російськомовних класах, селянам доводилось підвозити 200 дітей у російськомовні школи інших населених пунктів «протягом багатьох років». Тому громадськість просила посприяти вирішенню цього питання і дозволити перехід у російськомовні класи відкритої середньої школи учнів 2–8 класів в індивідуальному порядку. Тобто, якіснішу освіту можна було отримати в очних закладах, більшість яких була російськомовною. І якщо батьки дитини прагнули до отримання якісної освіти, то мали віддати її саме в російськомовний заклад [24, 48–49].

Така освітня політика призвела до негативних наслідків. Переважна кількість шкіл була російськомовною, у містах часто функціонували російськомовні заклади, водночас зросла кількість учнів, котрі навчалися російською мовою, та зменшилась, які навчалися українською мовою. Жителі міст часто спілкувалися російською мовою. Зменшувалась питома вага учнівства та студентства, котрі отримували освіту українською. До рідної мови ставились як до другорядної і меншовагісної, відбувалось спотворення їхньої національної свідомості та світогляду. Тому на перспективу постає питання вивчення еволюції зазначеної проблеми, характеристика основних її положень та запозичення досвіду на сучасному етапі розвитку освіти та мови.

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.). – К., 1998.
2. Брехунець Н.С. Навчальні заклади освіти України 50–80-х рр. XX ст.: історіографія: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2006.
3. Шевчук Ж.А. Мовна політика в Україні у 60-х – на початку 90-х рр. XX ст. – К., 2000; Шевчук Ж.А. Мовна політика в Україні (кінець 50-х – початок 90-х рр. XX ст.): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2001.
4. Саржан А.О. Соціально-економічне і політичне процеси в Донбасі (1945–1998 гг.). – Донецьк, 1998.
5. Стяжкіна О.В. Культурні процеси в Донбасі у 1960-і –

- на початку 90-х рр.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Донецьк, 1996.
6. Масенко Л.Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. – К., 2004.
  7. Масенко Л.Т. Мова і політика. – 2-е вид., доп. – К., 2004.
  8. Масенко Л., Кубайчук В., Демська-Кульчицька О. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгводику. – К., 2005.
  9. Історія педагогіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://schoollib.com.ua/psychologya/1>.
  10. Адаменко О.В. Українська педагогічна наука в другій половині XX ст. – Луганськ, 2005.
  11. Україна: Хроніка XX століття. Довідкове видання. Роки 1961–1975. – Ч. 1: 1961–1965; Ч. 2: 1966–1965. – К., 2005.
  12. Держархів Донецької обл. (далі – ДАДО). – Ф. Р 2852.
  13. Впровадження української мови як державної у сферу освіти України в 90-і рр. XX – на початку XXI ст.: історичний аспект (на матеріалах вищих навчальних закладів): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2007.
  14. Шевчук Ж.А. Мовна політика в Україні (кінець 50-х – початок 90-х рр. XX ст.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – Х., 2001.
  15. Масенко Л. (У)мовна (У)країна: Популярне видання. – К., 2007.
  16. Савойська С.В. Впровадження української мови як державної у сферу освіти України в 90-і роки XX – початку XXI ст.: історичний аспект: Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2007.
  17. Березівська Л.Д. Часткові внутрішньосистемні зміни шкільної освіти УРСР в контексті прихованої русифікації (1964–1984) // Рідна школа. – 2007. – № 9.
  18. Пироженко Л. Пошуки теоретичних засад реформування змісту загальної середньої освіти у 1964–1966 рр. // Історико-педагогічний альманах. – Умань, 2008. – № 1.
  19. Березівська Л.Д. Радянська реформа щодо зміцнення зв'язку школи з життям (1956–1959) // Шлях освіти. – 2007. – № 4.
  20. ДАДО. – Ф. Р 2852. – Оп.2. – Спр. 316.
  21. Кузіна Н. Діяльність загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів. – Донецьк, Б. р.
  22. ДАДО. – Ф. Р 2852. – Оп. 1 доп. – Спр. 200.
  23. ДАДО. – Ф. Р 2852. – Оп. 1. – Спр. 234.
  24. ДАДО. – Ф. Р 2852. – Оп. 2. – Спр. 397.

Lavrut O.O. Languages aspect of education institutes functioning in the USSR at the 1960-s – the first half of the 1980-s years. During the 1960-s – the first half of the 1980-s the USSR experienced the stagnation processes in different spheres of the life. They were reflected in the educational sphere also. The last continued to play a significant role in the formation and development of the young generation consciousness. That's why this sphere was added to strong Russification what was proved in the article.

Key words: education, schools, pupils, russian and ukrainian languages, russification.

Є. С. Києнко-Романюк

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ДОСЯГНЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ДЕРЖАВОЮ: е-ПОЛЬЩА (2004–2006 рр.)

У статті висвітлена історія розвитку електронних державних послуг у Польщі в контексті програмних ініціатив уряду Польщі й органів Європейського Союзу, що визначають напрям розвитку інформаційного суспільства та економіки, заснованої на знаннях та наукових досягненнях початку XXI ст. Оцінюється ступінь розвитку процесу електронізації послуг, що є результатом ініціатив, зроблених на європейському рівні (програма е-Європа) і державному (стратегія е-Польща).

Ключові слова: е-уряд, е-Європа, е-Польща, Польська Брама, самоврядування.

Розвиток електронних послуг здійснюється органами державного управління (електронного уряду) в Польщі, внаслідок ініціативи, що була прийнята Ра-

дою Європи у 2000 р. Ініціатива стосувалася розвитку інформаційного суспільства та інформатизації всієї європейської економіки, заснованої на знаннях і трансформації її протягом 2000–2010 рр. в одну з найбільш динамічних економік світу. Оцінюючи розвиток цієї ініціативи одразу можемо сказати, що досягнення базової мети не відбулося, тому що європейська економіка розвивалася повільніше, ніж економіка США. Однак, якщо не здійснювати системних змін, то відстань між Європою і Америкою, може бути ще більшою, а розрив продовжує зростати. Тому, незважаючи на збереження негативної тенденції, навіть найзапекліші критики цієї стратегії зазначають, що її ініціація і розвиток вже стали успіхом, оскільки дала державам-членам Союзу можливість гармонійної модернізації ринків і зростання конкурентоспроможності їх економік на міжнародній арені.

Досвід поляків щодо впровадження електронного врядування широко висвітлюється польськими дослідниками та ретельно вивчається українськими науковцями і практиками різних галузей. Особливу увагу приділяють представники сфери інформаційних технологій і систем управління. Так, А. Серенок аналізує досвід Польщі для використання його в Україні, з метою впровадження е-врядування, зазначивши, що «в 1991 р. Україна та Польща знаходились приблизно на одному рівні державного розвитку. На жаль, за останні роки цей паритет змінився, і не на користь України» [1]. О. Гаврилець презентує електронне врядування Польщі як модернізацію всієї системи державного управління, що охоплює надання якісних послуг для громадян, бізнесу та налагодження новітніх комунікативних каналів між владою і громадянським суспільством, реінжиніринг всієї державної служби, розглядає перспективи розвитку е-адміністрації в Польщі і проектує майбутнє е-врядування [2]. Метою статті є аналіз історії розвитку електронних державних послуг у Польщі, в контексті програмних ініціатив уряду Польщі та органів Європейського Союзу, що визначають напрям розвитку інформаційного суспільства та економіки, заснованої на знаннях і наукових досягненнях початку XXI ст. Оцінюється ступінь розвитку процесу електронізації послуг, що є результатом ініціатив, зроблених на європейському рівні (програма е-Європа) і державному (стратегія е-Польща).

Після вступу Польщі до складу Європейського Союзу, Рада Міністрів прийняла програму розвитку інформаційного суспільства Польщі і визначила напрями розвитку інформаційних технологій. Ці ініціативи, зокрема щодо інформатизації сектора державного управління, представлено в наступних роботах: «Брама – попередня концепція проекту» [3], «Стратегія інформатизації Республіки Польща – е-Польща на 2004–2006 рр.» [4], «План дій з розвитку електронного управління (e-Government) на 2005–2006 рр.» [5], «Стратегія спрямованості розвитку інформатизації Польщі в 2013 р. і перспективний прогноз трансформації інформаційного суспільства до 2020 р.» [6]. Тому доцільно розглянути зміст програмних ініціатив уряду Польщі і органів Європейського Союзу, щоб визначити тенденції реалізації урядових намірів щодо використання новітніх досягнень науки і техніки в управлінні державою.

У документі «Брама – попередня концепція проекту» представлено концепцію створення інтегрованої інформаційної системи, заснованої на мережі Інтернет, що забезпечує надання державних послуг. Реалізацію завдання передбачалося провести в три етапи, які будуть включати: 1) підготовчо-організаційний;